

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»**

Факультет/інститут історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра етнології і археології

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Етноархеологія Карпатського регіону

Освітня програма 032 Історія та археологія

Спеціальність 032 Історія та археологія

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 10 від “23”червня 2020 р.

м. Івано-Франківськ - 2020

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до курсу
3. Мета та цілі курсу
4. Результати навчання (компетентності)
5. Організація навчання курсу
6. Система оцінювання курсу
7. Політика курсу
8. Рекомендована література

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Етноархеологія Карпатського регіону
Викладач (-і)	Томенчук Богдан Петрович
Контактний телефон викладача	
Е-mail викладача	bogdan.tomenchuk@pnu.edu.ua
Формат дисципліни	Лекційні, семінарські, індивідуальні завдання. Самостійна робота аспіранта.
Обсяг дисципліни	3 кредити ЄКТС (90 годин)
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua
Консультації	не передбачається
2. Анотація до курсу	
<p>Навчальна дисципліна “Етноархеологія Карпатського регіону” передбачає формування теоретичних знань і практичних навиків з дослідження духовного та матеріального розвитку українців Карпат. Навчальний курс ставить перед собою завдання забезпечення фундаментальної теоретичної, практичної та наукової підготовки висококваліфікованих кадрів, які б набули глибоких знань для виконання професійних завдань науково-дослідницького та інноваційного характеру в галузі сучасних археології і етнології. Комплексне вивчення етнологічного і археологічного матеріалу досліджень є важливою складовою пізнання багатоманітності світових етнокультурних спільнот. Етноархеологія є новий науковий напрямок, який виник в ХХ ст. і розвивається в результаті інтеграції археології і етнології. Порівняльна етноархеологія має вирішувати проблеми по генезі і динаміці суспільства і культури людства, а також їх елементів різних хронологічних народів на основі співставлення археологічних і етнографічних бачень цих проблем. В етноархеології, як в новому напрямку про культуру і суспільство існує ще її різне бачення. Зокрема, як окремий напрямок на стику етнографії і археології, як окремий метод в археології чи в етнографії, і як «схрещення» обох наук. Найбільш перспективним для нас є напрямок порівняльної етноархеології, який дає можливість аспірантам навчитись здійснювати етноархеологічні характеристики при аналізі основних категорій матеріальної і духовної культури. Вивчення запропонованого курсу збагатить аспірантів необхідними для сучасного фахівця загальнокультурними знаннями, забезпечить сприйняття цілісності культурного простору, сприятиме формуванню національної ідентичності. Вивчення курсу в своїй основі спрямоване на пізнання та відродження історичної матеріальної спадщини. Навчальний курс має на меті формування всесторонньо розвиненої особистості, яка володіє не тільки високим рівнем фахових знань із відповідної спеціальності, але й є морально досконалим патріотом та громадянином своєї країни. Уміння засвоювати духовні знання дозволяють аспірантам застосовувати критичний підхід при аналізі складних процесів суспільного життя та морально досконалої позиції в ньому.</p>	
3. Мета та цілі курсу	
<p>Мета навчальної дисципліни “Етноархеологія Карпатського регіону” передбачає формування теоретичних знань і практичних навиків з дослідження матеріальної і духовної культури українців Карпатського регіону в руслі сучасних теоретичних та практичних підходів археологічної та етнологічної науки; ознайомлення аспірантів з порівняльною характеристикою матеріалів археологічних і етнографічних досліджень, які стосуються як матеріальної так і духовної культури; засвоєння методології порівняльної характеристики матеріалів археологічних і етнологічних досліджень які стосуються проблем соціогенезу і культурогенезу.</p> <p>Предмет курсу спрямований на збагачення і розширення гуманітарної підготовки аспірантів, формування творчої активності майбутніх фахівців. Ця навчальна дисципліна дає уявлення про порівняльні особливості етнології і археології України і Карпатського регіону зокрема.</p> <p>Завдання курсу:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ розвинути у аспірантів почуття патріотизму, національної свідомості; ✓ подати магістрам системні знання з проблем етноархеологічних досліджень; ✓ розвинути навички порівняльного аналізу матеріалів археологічних та етнографічних досліджень; ✓ навчити студентів основ методики міждисциплінарних досліджень по проблемах етноархеології; 	

- ✓ вивчити матеріальні та духовні особливості українців Карпат;
- ✓ визначити спільні і відмінні риси етнології і археології;
- ✓ формувати у аспірантів широкий загальнокультурний гуманістичний світогляд;
- ✓ забезпечити розуміння зв'язку всіх складових археології і етнології.

У результаті вивчення дисципліни аспіранти повинні **знати**:

- ✓ предмет, завдання і методологію навчального курсу;
- ✓ основні проблеми, які існують у етноархеологічних дослідженнях;
- ✓ історію розвитку етноархеологічних досліджень;
- ✓ методологію порівняльної характеристики матеріалів археологічних і етнографічних досліджень, які стосуються як матеріальної так і духовної культури;
- ✓ методологію порівняльної характеристики матеріалів археологічних і етнологічних досліджень які стосуються проблем соціогенезу і культурогенезу;
- ✓ основні особливості порівняльної етноархеології України і Карпатського регіону.

вміти:

- ✓ порівнювати, аналізувати, узагальнювати етнологічний та археологічний матеріал;
- ✓ оперувати основними поняттями етноархеологічних досліджень;
- ✓ володіти основними методами для здійснення етноархеологічних досліджень;
- ✓ виділяти етноархеологічні комплекси;
- ✓ робити висновки на основі аналізу порівняльних характеристик в етноархеологічних дослідженнях;
- ✓ вміти аргументовано обстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему, толерантно ставитися до протилежних думок.

4. Результати навчання (компетентності)

У результаті вивчення курсу „Етноархеологія Карпатського регіону” аспірант має набути таких **компетентностей**:

Здатність аналізувати історичні чинники виникнення конкретних ситуацій в історичних подіях. *(ПРН 1)*

Цілеспрямовано вивчати та відстоювати загальнолюдські, національні демократичні і духовно-культурні цінності, вироблені світовою цивілізацією в процесі історичного розвитку. *(ПРН 3)*

Здатність займати активну життєву позицію у відстоюванні своєї точки зору та історичної правди з проблем історії й археології. *(ПРН 8)*

Здатність використовувати на практиці теоретичні положення для аналізу міжнародних зв'язків України з іншими країнами світу. *(ПРН 10)*

Уміння працювати з джерелами та документами. *(ПРН 16)*

Уміння використовувати нормативно-правову базу з питань охорони праці, організувати дотримання вимог безпеки праці учасникам трудового процесу. *(ПРН 17)*

5. Організація навчання курсу

Обсяг курсу

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	20
семінарські заняття / практичні / лабораторні	10
самостійна робота	60

Ознаки курсу

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибіркового
I	Історія та археологія	II курс	вибірковий

Тематика курсу

Тема, план	Форма заняття	Література	Завдання, год.	Вага оцінки	Термін виконання
<p>Етноархеологія – археологічна етнографія, як новий науковий напрямок Історія і причини виникнення етноархеології. Причини хронологічного розриву і тематичної обмеженості як в археології так і в етнології. Причини і склад комплексних археоетнографічних експедицій та їх завдання і методика опрацювання відповідного матеріалу. Перспективні напрямки етноархеологічних досліджень як в Україні так і в Карпатському регіоні з виділенням етноархеологічних комплексів.</p>	Лекція; СР	<p>1.Лурье С.В. Историческая этнология. М.: Аспект Пресс, 1997. 2.Етнічна історія давньої України, К., 2000. 3.Етнічна та етнокультурна історія України. Т.1., К. 2005. 4.Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. 1. Археологія та антропологія. Львів, 1999. 5.Життя етносу: соціокультурні нариси. К. 1997. 6.Заставний Ф.Д. Населення України. Львів, 1993.</p>	4; 6	-	Впродовж лекції; семестру
<p>Археологія і етнологія. Порівняльна характеристика основних категорій матеріальної культури. Матеріальна культура в археології (поселенські структури, житлово-господарські і ремісничі комплекси, культові об'єкти і могили та відповідні артефакти). Матеріальна культура згідно етнографічних даних. Матеріальна культура населення Прикарпаття за археологічними та етнографічними даними конкретно по</p>	Лекція; СР	<p>1.Археология Украинской ССР, К., 1985. 2.Баран Врослав. Слов'янська община (за матеріалами поселення Рашків – I) // Автореферат дисертації кандидата історичних наук, - К., 1992. 3.Етнічна та етнокультурна історія України, Т. 1. К., 2005. 4.Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: Археологія та антропологія, Т. 1. Львів, 1999. 5.Интеграция археологических и этнографических исследований. – Новосибирск, Омск, 1996. 2.1. 6.Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. 1. Археологія та антропологія. Львів, 1999.</p>	4; 6	-	Впродовж лекції; семестру

етнографічними та природно – кліматичним регіонах. Їх особливості та порівняння.		7.Життя етносу: соціокультурні нариси. К. 1997. 8.Заставний Ф.Д. Населення України. Львів, 1993.			
Археологія і етнологія. Порівняльна характеристика основних категорій духовної культури Характеристика духовна культура в археології (культурні об'єкти: язичницькі і християнські, та відповідні ритуальні предмети, мистецькі твори). Характеристика духовної культури згідно етнографічних даних (релігійна і календарна обрядовість, мистецтво). Характеристика духовної культури населення Прикарпаття за археологічними та етнографічними даними конкретно по етнографічним та природно – кліматичним регіонах.	Лекція; СР	1.Археология Украинской ССР. К., 1985 – 1991 (в трьох томах). 2.Интеграция археологических и этнографических исследований. – Омск, СПб. - 1998, 3.Народна архітектура Українських Карпат, XV – XX ст.– К., 1987. 4.Вовк Хв. Антропологічні особливості українського народу // Студії з української етнографії та антропології. К., 1995. 5.Вовк Хведір.Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. 335 с. 6.Голан А. Миф и символ. М.; Мысль, 1992. 375 с. 7.Етнографія України: навчальний посібник / За ред. С.А.Макарчука. Львів,1994. 8.Интеграция археологических и этнографических исследований. Новосибирск, Омск, 1996. 9.Лемківщина: духовна культура. Т.1. Львів, 1994. 10.Лемківщина: духовна культура. Т.2. Львів, 2002. 11. Макарчук С.А. Український етнос (виникнення та історичний розвиток). К., 1992. 12.Нельга О. Етнологія: Курс лекцій. К.: Тандем, 1995.	4; 6	-	Впродовж лекції; семестру
Соціокультурні явища та їх реконструкція етноархеології Характеристика суспільств за археологічними даними. З його особливостями згідно окремих епох та археологічних культур. Подана загальна характеристика соціокультурних явищ за етнографічними даними, які привели до виділення	Лекція; СР	1. Савчук Б., Кафарський В. Вступ до етнології. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. 2. Тиводар М.П. Етнологія: Навчальний посібник. Львів: Світ, 2004. 3. Хоптяр Ю.А. Етнологія.Навчальний посібник. К., 2008. 4. Юрій М.Ф. Етнологія.Навчальний посібник. К., 2006. 5. Вовк Хведір.Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. 335 с.	4; 6	-	Впродовж лекції; семестру

<p>відповідних етнографічних груп. Показані основні проблеми реконструкції соціокультурних явищ в етноархеології та методи їх вирішення.</p>		<p>6. Етнічна історія давньої України, К., 2000. 7. Заставний Ф.Д. Населення України. Львів, 1993.</p>			
<p>Етнічні процеси та їх реконструкція в етноархеології Характеристика теоретичних підходів щодо процесів етнічного розмежування (дезінтеграції) та згуртування (інтеграції), які існують в археології та в етнології. Окремо характеризують етнічні процеси, які проходили в Карпатському регіоні згідно даних археології та етнології. Показані основні проблеми реконструкції етнічних явищ в етноархеології та методи їх вирішення. Зокрема, на матеріалах етноархеології Карпатського регіону і окремо Прикарпаття</p>	<p>Лекція; СР</p>	<p>1.Етнічна та етнокультурна історія України, Т. 1. К., 2005. 2.Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: Археологія та антропологія, Т. 1. Львів, 1999. 3. Життя етносу: соціокультурні нариси. К. 1997. 4.Заставний Ф.Д. Населення України. Львів, 1993. 5. Голан А. Миф и символ. М.; Мысль, 1992. 375 с. 6.Етнографія України: навчальний посібник / За ред. С.А.Макарчука. Львів,1994.</p>	<p>4; 6</p>	<p>-</p>	<p>Впродовж лекції; семестру</p>
<p>Роль природного середовища при аналізі етноархеологічних досліджень 1.Фізико-географічні регіональні особливості природного середовища Карпатського регіону. 2.Мінеральні ресурси і їх освоєння в Карпатському регіоні. 3.Природне середовище і соціокультурні явища в етноархеології Прикарпаття.</p>	<p>Семінарське заняття; СР</p>	<p>1.Лурье С.В. Историческая этнология. М.: Аспект Пресс, 1997. 2.Етнічна історія давньої України, К., 2000. 3.Етнічна та етнокультурна історія України. Т.1., К. 2005. 4.Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. 1. Археологія та антропологія. Львів, 1999. 5.Життя етносу: соціокультурні нариси. К. 1997. 6.Заставний Ф.Д. Населення України. Львів, 1993. 7.Природа Івано–Франківської області, Львів, 1978. – 158 с. 8.Природа Чернівецької області, Львів, 1973. – 157 с. 9.Савчук Б., Кафарський В.</p>	<p>2; 6</p>	<p>5</p>	<p>Впродовж семінару; семестру</p>

		Вступ до етнології. Іван – Франківськ: Лілея – НВ, 2003. 10.Юрій М.Ф. Етнологія. Навчальний посібник. – К., 2006.			
Планувальна структура могильників культових комплексів ветноархеологічних дослідженнях 1.Планувальна структура могильників (язичницьких християнських) етноархеологічних дослідженнях. 2.Планувальна структура культових комплексів (язичницьких християнських) етноархеологічних дослідженнях.	і в і в	Семінарське заняття; СР 1.Археология Украинської ССР, К., 1985. 2.Баран Врослав. Слов'янська община (за матеріалами поселення Рашків – І) // Автореферат дисертації кандидата історичних наук, - К., 1992. 3.Етнічна та етнокультурна історія України, Т. 1. К., 2005. 4.Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: Археологія та антропологія, Т. 1. Львів, 1999. 5.Интеграция археологических и этнографических исследований. – Новосибирск, Омск, 1996. 2.1. 6.Подосинов А.В.Пространственные представления у архаических народов Европы //диссертация. докт. истор. наук. – М. 1997. 7.Тиводар М.П. Етнологія: навчальний посібник, Львів: Світ, 2004. 8.Томенчук Б. До питання про деякі особливості мікро. і макропланувальної (просторові) структури і системи поселень, могильників, церков і городищ // Археологія городищ галицької землі. Івано–Франківськ, 2008, С. 666 - 695. 9.Хоптяр Ю.А. Етнологія. Навчальний посібник, К., 2008	2; 6	5	Впродовж семінару;с еместру
Планувальна структура поселень і житлово– господарських комплексів при аналізі етноархеологічних досліджень 1.Планувальна структура поселенських комплексів (неукріплених укріплених) етноархеологічних дослідженнях. 2.Планувальна структура житлово– господарських	і в	Семінарське заняття; СР 1.Археология Украинской ССР. К., 1985 – 1991 (в трьох томах). 2.Интеграция археологических и этнографических исследований. – Омск, СПб. - 1998, 3.Народна архітектура Українських Карпат, XV – XX ст.– К., 1987. 4.Томенчук Б. До питання про особливості мікропланувальної структури давніх могильників як "поселень мертвих", та макропланувальних систем розміщення церков і городищ // Нові технології в археології. Зб. наукових праць. – К.,Львів, 2002, – С. 301-317.	2; 6	5	Впродовж семінару; семестру

комплексів етноархеологічних дослідженнях.	в		5.Томенчук Б. Олешківськаротонда. Археологія дерев'яних храмів Галицької землі XII-XIII ст. – Івано–Франківськ, 2005. – 167 с. 6.Хоптяр Ю.А. Етнологія. Навчальний посібник, К., 2008.			
Проблеми етнічної історії та соціогенезу археології та етнографії Карпатського регіону Прикарпаття 1.Етнічна історія населення Карпатського регіону за археологічними даними. 2.Етнічна історія країн Карпатського регіону в етнографічних дослідженнях. Основні проблеми міжетнічних взаємовпливів. 3.Проблеми соціогенезу в етноархеології Прикарпаття.	та в та в і	Семінар ське заняття; СР	1.Авксентьев В.А. Этнические конфликты: история и типология//Социологические исследования. - 1996. - № 12. 2.Гуслистый К.Г. Вопросы истории Украины и этнического развития украинского народа. К., 1963. 3.Етнічна історія давньої України. К., 2000, - 277 с. 4.Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Археологія, антропологія, Львів, 1999. 5.Интеграция археологических и этнографических исследований. – Новосибирск, Омск, 1996, - 2.1. 6.Лурье С.В. Историческая этнология, М., 1997. 7.Мала енциклопедія етнодержавознавства, К., 1997. 8.Населення Прикарпаття і Волині за доби розкладу первіснообщинного ладу в давньоруський час. – К., 1976. 222 с.	2; 6	5	Впродовж семінару; семестру
Скотарство та землеробство в контексті етноархеологічних досліджень Карпатському регіоні 1.Скотарство в етноархеологічних дослідженнях в Карпатському регіоні. 2.Землеробство в етноархеологічних дослідженнях на Прикарпатті та в Подністров'ї.	та в в в на та в	Семінар ське заняття; СР	1.Witold Hensel. Słowiańszczyznawczesnośredniowieczna. Zaryskultury materialnej, Warszawa, 1965 2.Возникновение земледелия. Л.,1967. 3.Довженок В. Й. Землеробство Древньої Русі. К., 1961. 4.Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. 1. Археологія та антропологія. Львів, 1999. 5.Кларк.ДоисторическаяЕвропа. Экономический очерк. М., 1953. 6.Лурье С.В. Историческая этнология, М: Аспект Пресс, 1997. 7.Мандибура М.Д. Полонинське господарство Гуцульщини другої половини XIX - 30 років XX ст. Київ. Наукова думка, 1978. 8.Марков Г.Е. История	2; 6	5	Впродовж семінару; семестру

		<p>хозяйства и материальной культуры . М., 1979.</p> <p>9.Савчук Б., Кафарський В. Вступ до етнології. Івано–Франківськ: Лілея – НВ, 2003.</p>			
6. Система оцінювання курсу					
Загальна система оцінювання курсу	Поточне оцінювання аспірантів відбувається за 5-бальною шкалою у випадку усних виступів на семінарських заняттях із подальшим накопиченням балів задля заліку. Найменшою для заліку може бути кількість балів 50, найбільшою – 100. У такий спосіб оцінюються усі різновиди індивідуальної та самостійної роботи, яка може також оцінюватися за 10-бальною шкалою, в залежності від рівня складності завдань.				
Вимоги до письмової роботи	Письмова робота оцінюється за 10-бальною шкалою. До письмових робіт відносяться також будь-які інші види не аудиторної роботи, котрі передбачають написання самостійного авторського твору. У такому випадку вони оцінюються за 5-бальною шкалою.				
Семінарські заняття	Виступи на семінарських заняттях оцінюються за 5-бальною шкалою. Активна усестороння участь на занятті може оцінюватися у один додатковий бал				
Умови допуску до підсумкового контролю	Допуск до підсумкового контролю передбачений за умов відсутності жодної заборгованості за лекційні і семінарські заняття та наявності не менше 50 балів, зароблених у різний спосіб під час практичних занять. Заборгованість ліквідується у часі консультативних годин викладача, відповідно до встановленого з ним графіка та форм відпрацювання, які носять індивідуальний для кожного аспіранта характер				
7. Політика курсу					
<p>Для успішного проходження курсу та складання контрольних заходів необхідним є вивчення навчального матеріалу за кожною темою. Специфіка курсу здебільшого передбачає оволодіння основним понятійним апаратом в галузі археології і етнології. Кожен аспірант повинен ознайомитися і дотримуватись Положення про академічну доброчесність Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Статуту і Правил внутрішнього розпорядку Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Зокрема, для успішного засвоєння навчального матеріалу аспірант зобов'язаний:</p> <ul style="list-style-type: none"> – не запізнюватися на заняття; – не пропускати заняття, а в разі хвороби надати довідку; – самостійно вивчити матеріал пропущеного заняття; – конструктивно підтримувати зворотній зв'язок на всіх заняттях; – брати активну участь у навчальному процесі; – своєчасно і акуратно виконувати завдання для самостійної роботи; – відключити мобільний телефон під час занять; – бути терпимим і доброзичливим до однокурсників та викладачів; – участь у контрольних заходах (поточний контроль, модульний контроль, контроль самостійної роботи; підсумковий контроль); – будь-яке копіювання або відтворення результатів чужої праці, якщо тільки робота не має груповий формат, використання завантажених з Інтернету матеріалів кваліфікується як порушення норм і правил академічної доброчесності та передбачає притягнення винного до відповідальності, у порядку, визначеному чинним законодавством та Положенням про академічну доброчесність Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. 					
8. Рекомендована література					
<p>5. Алексеев В.П. Историческая антропология. М., 1979.</p> <p>6. Баран В.Д., Баран Я.В. Историчні витоки українського народу. К., 2006.</p> <p>7. Бойківщина: історично-етнографічне дослідження. К., 1983.</p>					

8. Бромлей Ю.В. Этнос и этнография. М., 1973.
9. Бромлей Ю. Современные проблемы этнографии. М., 1981.
10. Вовк Хв. Антропологічні особливості українського народу // Студії з української етнографії та антропології. К., 1995.
11. Вовк Хведір. Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. 335 с.
12. Голан А. Миф и символ. М.; Мысль, 1992. 375 с.
13. Етнографія України: навчальний посібник / За ред. С.А.Макарчука. Львів, 1994.
14. Интеграция археологических и этнографических исследований. Новосибирск, Омск, 1996.
15. Лемківщина: духовна культура. Т.1. Львів, 1994.
16. Лемківщина: духовна культура. Т.2. Львів, 2002.
17. Лурье С.В. Историческая этнология. М.: Аспект Пресс, 1997.
18. Макарчук С.А. Український етнос (виникнення та історичний розвиток). К., 1992.
19. Нельга О. Етнологія: Курс лекцій. К.: Тандем, 1995.
20. Савчук Б., Кафарський В. Вступ до етнології. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003.
21. Тиводар М.П. Етнологія: Навчальний посібник. Львів: Світ, 2004.
22. Хоптяр Ю.А. Етнологія. Навчальний посібник. К., 2008.
23. Юрій М.Ф. Етнологія. Навчальний посібник. К., 2006.
24. Чмихов М.О. Давня культура. Київ.: Либідь, 1994. 287 с.
25. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. К., 1992.
26. Шнирельман В.А. Этноархеологии. 1970 годы // Сов. Этнография. 1984. № 2.

Викладач _____ **Томенчук Б.П.**